'Geestelijken a

Een van de uitvoerigste, maar ook een van de interessantste historische koloniale reisbeschrijvingen in onze contreien is die van dominee G.B. Bosch: Reizen in West-Indië van 1829-1837. Hij beschrijft daarin onder meer hoe hij als Curaçaose dominee zeven keer naar Aruba reisde om daar te preken en te dopen. De reis van Curaçao naar Aruba verliep steeds voorspoedig, maar de terugreis was telkens weer een bezoeking wegens de sterke zeestromen en de felle passaatwind, waarvan de kleine zeilschepen in die tijd immers afhankelijk waren.

DOOR WIM RUTGERS

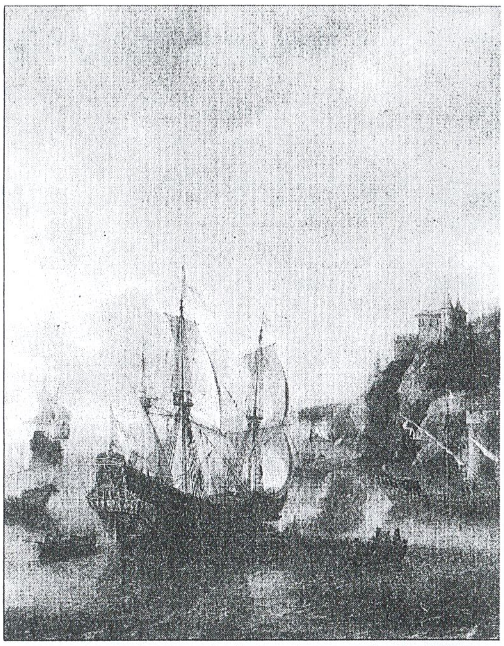

Het soort Nederlandse zeilschepen waarmee in die tijd gereis

Wat van Curaçao naar Aruba in uren geteld kon worden, betekende soms even zovele dagen op de vermaledijde terugweg. Het leidde de dominee tot de verzuchting dat geestelijken aan boord lange reizen geven.

Reisverslagen in de vorm van logboek, dagboek, brief, reisverslag of reisverhaal waren populair in de tijd dat zeereizen nog avontuur en risico inhielden. Ze vormen dan ook een vast onderdeel van de koloniale letterkunde. Reizigers werden schrijvers als ze hun ervaringen onderweg of achteraf aan het papier toevertrouwden, ervaringen die de vaak talrijke lezers in die tijd van schaarse nieuwsbronnen over andere werelden met graagte tot zich namen.

Toen Martinus Joannis Niewindt in 1824 vanuit Nederland de oceaan overstak naar Curaçao hield hij naar de gewoonte van zijn tijd een verslag bij van 'De reize op zee', zoals G.J.M. Dahlhaus het weergaf in zijn biografie 'Monseigneur Martinus Joannis Niewindt, eerste apostolisch vicaris van Curaçao, een levensschets 27 aug. 1824 - 12 jan. 1860' uit het jaar 1924. Dahlhaus schrijft: „Wij zijn nog in bezit van Niewindt's eerste reisbeschrijving en het is zeker belangrijk om daarvan kennis te nemen." Dat deze reisbeschrijvingen niet alleen om het avontuur gelezen werden maar ook om hun informatie bevestigt Dahlhaus aan het eind ervan: „We breken hier zijne eerste reisbeschrijving af, die voorzeker onze volle belangstelling verdient om zijne vele historische en geographische opmerkingen."

Ook later zal Dahlhaus in zijn biografie van Niewindt nog uitvoerig aandacht besteden aan rukwinden en regens, storm en stilte tijdens diens reizen naar de drie Bovenwindse eilanden en naar Santo Domingo.

Martinus Joannis Niewindt was een begaafd stilist; zijn talrijke brieven getuigen daar ook van. Een andere missionaris met een welversneden pen was pastoor Jacobus Josephus Putman die ruim een decennium later als missionaris naar Curaçao toog. Over de uitzending van Putman en de reis naar Curaçao weten we relatief veel omdat de pastoor daarvan een nauwkeurig dagboek bijhield, waarvan de tekst bewaard is gebleven: 'Dagboek mijner reis. Van het vaderland naar het eiland Curaçao'. In dit dagboek maken we kennis met de dan 25 jaar oude priester, zijn roeping die hem de uitzending heeft doen aanvaarden en zijn persoonlijke denkbeelden, zijn gevoelens en zijn wel en wee gedurende een avontuurlijke zeereis van ruim zes weken. We volgen hem op zijn route vanaf het vertrek tot de blijde aankomst op Curaçao.

Pastoor Putman blijkt in dit dagboek, dat persoonlijk bedoeld was en kennelijk geschreven werd op de eerste indruk, zonder veel stilistische mooischrijverij, een open oog te hebben voor zijn omgeving en zijn zware taak die hij op zijn nog relatief jonge schouders heeft genomen, het onbekende avontuur tegemoet.

J.J. Putman: Dagboek mijner reis. Van het vaderland naar het eiland Curaçao

Maar hij reisde af in het vertrouwen dat zijn geloof hem behulpzaam is en dat hij 'voor God en Godsdienst', zoals hij in een brief aan zijn ouders schrijft, is uitgezonden.

Wie in de 19e eeuw een trans-Atlantische reis ondernam was uiteraard niet van enige gezonde zin tot avontuur gespeend, maar het was voor Putman toch vooral de missiedrang die voor hem het belangrijkst was, zoals blijkt uit de steeds weer terugkerende opmerkingen daarover: „Toch alles is voor God en Godsdienst, deze gedachte geeft mij steeds moed, zal het ook u geven, zoo beloond de goede God reeds hier beneden al wat wij ter zijner eer verrigten."

Hij ziet zijn taak dan ook vol vertrouwen en blijmoedig tegemoet, een vertrouwen dat ondanks de moeilijkheden die zijn missie uiteraard meebracht, teleurstellingen en overwinningen met prachtige resultaten in zijn ogen niet beschaamd werd maar door werkkracht en doorzettingsvermogen een succes is geworden. „Schoon is de landstreek die mij ten deel viel", zal hij dan ook achteraf schrijven.

We zijn niet in staat geweest het originele dagboek in te zien, maar moesten volstaan met een typoscript. De spelling in de 19e eeuw was anders dan de tegenwoordige. Het Nederlands heeft sinds de eerste spelling van het begin van de 19e eeuw talrijke spellingswijzigingen gekend. In Putmans reisdagboek vinden we de 19e eeuwse spelling terug, maar ontdekken we ook hier en daar een nogal singuliere schrijfwijze, die het gevolg kan zijn van het persoonlijke doel waarmee het dagboek kennelijk zonder controle en correcties achteraf geschreven is. In de citaten volgen we Putmans spelling.

Wat is achteraf, een kleine twee eeuwen later gezien, het belang van dit dagboek? Dat is allereerst ondanks of misschien juist door het spontane karakter ervan de frisheid van stijl die een opmerkzaam beschouwer verraadt, die de dingen wilde zien zoals ze zich aan hem voordeden en die de zaken niet mooier of lelijker maakte dan ze in zijn ogen waren.

Pastoor Putman is zodra hij de vaderlandse bodem vaarwel heeft gezegd, een ijverig pennenvoer-

Het dagboek van J.J. Putman

J.J. Putman ARCHIEF FPI

„Wij van de Derde Wereld hebben een paar gebreken en daaronder valt het niet bijhouden van onze zaken. Wij laten het allemaal op zijn beloop totdat er op een gegeven moment iets gedaan moet worden. Om de een of andere reden moet je toch dingen aanharken, anders kun je nauwelijks lopen." (Frank Martinus Arion: De eenzame jager. In: Albert Helman, schrijver zonder grenzen. Paramaribo: Vaco Uitgeverij 2003) . Met deze uitspraak mag Frank Martinus Arion al dan niet gelijk hebben, feit is dat Maritza Coomans-Eustatia tijdens haar werkzame leven als bibliothecaris van de UNA en als auteur van een aantal op scrupuleus onderzoek gebaseerde artikelen het volstrekte tegendeel bewees. Ze reisde stad en land af van Londen tot Rome, van Caracas tot Sevilla en ze verzamelde alles wat ze kon vinden op het gebied van met name het Papiaments en de Antilliaanse persgeschiedenis en publiceerde daarover via haar eigen Stichting Libri Antilliani. Een van haar belangrijkste verzamelingen was die over pastoor J.J. Putman die van 1837 tot 1853 de eerste pastoor van de parochie Santa Rosa was. Dit materiaal is door dr. Henny E. Coomans voor publicatie ter beschikking gesteld aan het FPI, omdat het Maritza niet meer gegeven was dit tijdens haar werkzame maar te korte leven zelf te doen. Uit de verzamelde documenten publiceert het Antilliaans Dagblad de komende tijd een aantal bijdragen.

an boord' (deel 1)

werd.

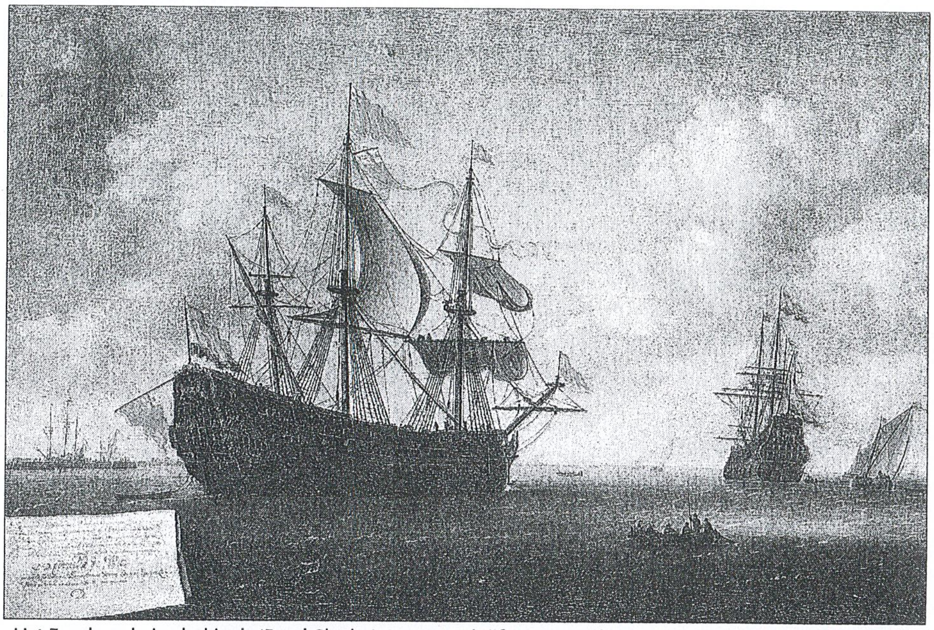

Het Engelse admiraalschip de 'Royal Charles'. Putman schrijft: „Het is zeldzaam en nog al aardig Hollandsch, Fransch en Engelandsch vlag vlak naast elkander op den onmetelijken Atlantischen Oceaan te zien wapperen."

der en zal dat ook later steeds weer blijken in talrijke brieven naar het thuisfront: zijn familie en zijn medegelovigen abonnees op De Godsdienstvriend.

Het katholieke De Godsdienstvriend werd geredigeerd door Joachim George le Sage ten Broek (1775-1847), een in 1806 bekeerde protestant die in Nederland bekend werd als de 'Vader van de katholieke pers'. Hij stichtte 'De Godsdienstvriend' in 1818, een blad dat het 102 afleveringen van 1818-1869 volhield. Het verdedigde de roomse zaak onvoorwaardelijk met artikelen van lokaal belang, kerkelijke ontwikkelingen en schuwde het niet de vaak felle polemiek aan te gaan met het protestantisme, op deze manier de katholieke emancipatie dienend. Aan het einde van zijn leven werd Le Sage ten Broek blind. In dit missieblad publiceerde Putman geregeld met een welversneden pen - om eens een ouderwetse karakteristiek te gebruiken.

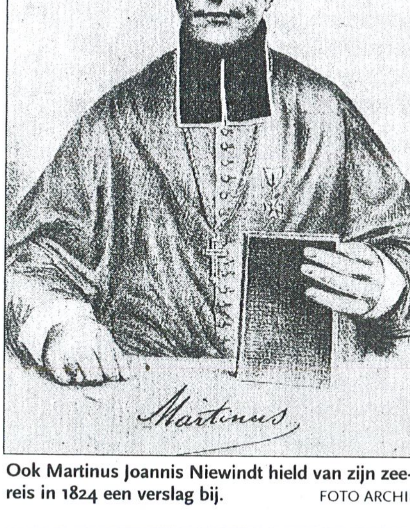

Ook Martinus Joannis Niewindt hield van zijn zeereis in 1824 een verslag bij. FOTO ARCHIEF

De reis wordt ondernomen op de brik 'Maria en Jacoba', in Putmans woorden „hoewel niet van de grootste is het ook niet van de langzaamste, bemand met elf koppen, wij met ons beide [zijn collega priester Kistemaker vergezelde hem] en een arme soldaat die na Curaçao moet. "Met eene met 14 menschen bewoonde wereld, zweven wij hier dus over de onpeilbare dieptens van den oceaan."

Zo'n betrekkelijk klein schip is natuurlijk nogal van de weersomstandigheden afhankelijk. Putman maakt dan ook vaak gewag van de weersomstandigheden als wind, windstilte of storm, een windhoos, de golfhoogte en de stromingen, maar ook van de steeds aangenamer wordende temperatuur naarmate het tropische einddoel nadert. Hij vertrekt begin maart uit een koud Nederland waar de lente nog niet begonnen is en zeilt de warmte tegemoet. Hij is nog nauwelijks onderweg of de „ijselijke zeeziekte, een verschrikkelijke plaag, pijnelijk braken en dat aanhoudent met de grootste moeite, dat mij het zweet voor het voorhoofd staat" velt hem: „Ik ontwaak met verschriklijk braken om er 's avonds weder door in slaap te vallen. De wind woed hevig uit het Noorden, de eene bui volgt op den anderen, de slingeringen die het schip maakt worden onverdragelijk, nergens rust of duur. Hoe vaak verlangde ik dat ik toch eens een kwartier had kunnen stil zitten, maar ik bad en dacht steeds, ik hoop dat in mij zal bewaarheid worden hetgeen de Psalmist zegt, „die in tranen en droefheid gaan zaaijen zullen in vreugde maaijen" en deze gedachte gaf mij overvloedig troost."

De keerzijde wordt beschreven als de zeeziekte overwonnen blijkt: „De zee leverd een over heerlijk schouwspel op, de baren gaan geweldig hoog, duizende van bergen verheffen zich van alle kanten met witte schuimende kruinen, ploffen duizend maal neder met een vervaarlijk gebulderd om weder duizend en duizende malen te worden opgeheven en duizend malen te worden nedergestort. Alles beweegt, alles leefd zoover het verbaasde oog kan reiken totdat zich en zee en lucht vermengen."

Maar meestentijds verloopt de reis voortreffelijk: „Wij drinken nu beneden nog een glaasje van de heerlijke 54 flesschen die de goede Pastoor Bor ons heeft bezorgd. (...) Wij bidden, lezen, praten en rooken en brengen de tijd aangenaam door. Het eenigste maar dat ons hindert is dat de familie het niet weet hoe wel wij ons bevinden en misschien zeer ongerust en over ons bekommert is, maar de goede God die alles zoo ten beste schikt zal ook u wel gerustheid en tevredenheid doen smaken. Het is alles toch ter verheerlijking van Zijnen naam, en al wat tot dat einde geschied, kan niet anders dan tot ons welzijn dienen."

Vooral het gegeven dat het thuisfront niet weet hoe het de missionaris vergaat, baart Putman herhaaldelijk zorgen: „Het moet zeker een wonderlijke en soms verontrustende gedachten voor u zijn, beste ouders, als gij u 's avonds ter rust begeeft, en dan de wind buiten hoort bulderen en denkt dat ik aan dezelve overgelaten op ongemete zeeën er door word her en derwaarts geslingerd. Maar de goede God zal ook dan weder deze verontrustende gedachte van u weg nemen. Gij weet dat Hij die de woedende stormen bestiert, de verbolgen en bruizende zeeën gebied wiens almagtigen arm hemel en aarde in stand houdt, ook het kleinste wormpje behoed dat in een schelpenhuisje dat Hij hem zelfs leerde maken door den stroom word medegevoerd." In elke omstandigheid weet de pastoor zich geborgen in zijn godsgeloof.

Vele dagen verloopt de reis nogal saai en dan zijn kleine afwisselingen welkom als er een ander schip in het vizier komt: „Het is zeldzaam en nog al aardig Hollandsch, Fransch en Engelandsch vlag vlak naast elkander op den onmetelijken Atlantischen Oceaan te zien wapperen."

In deel 2 wordt ingegaan op de vorderingen van de reis waarin Putman uitvoerige natuurbeschrijvingen geeft en aankomt op Curaçao.